

О.С. Пономарьов

ФЕНОМЕН ЛІДЕРСТВА У ПРОСТОРІ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Лідерство як складне й важливе суспільне явище виникає і функціонує в системі координат тих інтересів і цілей, процесів і норм, вимог і обмежень, системна єдність яких утворює у своїй сукупності своєрідний простір соціальних цінностей. Його істотна роль в належному забезпеченні нормальної життєдіяльності соціуму й узгодженні індивідуальних і суспільних інтересів робить сам феномен лідерства однією з важливих соціальних цінностей.

Своєрідна роль лідерства полягає в тому, що воно є носієм цих цінностей, але своєчасно помічає, які з них віджили, і своїм авторитетним впливом сприяє затвердженню нових цінностей. Спираючись на них, лідер обирає ефективні засоби впливу на своїх прихильників, їх діяльність і поведінку.

***Ключові слова:** лідерство, соціальні цінності, носії цінностей, інтереси, життєдіяльність соціуму, лідерський вплив.*

Загальна постановка проблеми. Одним з проявів і результатів складної й суперечливої природи людини як істоти біологічної, соціальної й мислячої виступає одвічний конфлікт між її індивідуальним і соціальним буттям, між цілями, прагненнями й бажаннями, з одного боку, й обов'язком – з іншого. Для його подолання, яке необхідне для забезпечення нормального співіснування та співпраці з іншими людьми і суспільством у цілому людством напрацьовано механізми узгодження індивідуальних і суспільних інтересів. Найбільшого поширення серед них набули система правових норм і правил, звичаї й традиції та сукупність моральних норм і вимог.

Однак складна система взаємовідносин між індивідом і суспільством не обмежується тільки просто співіснуванням і співпрацею. Надзвичайно важлива роль належить такому своєрідному складникові цієї системи, яким виступає духовно-культурна сфера. Вона включає систему ідеалів і суспільних цінностей і призначена, по-перше, для забезпечення людяності характеру взаємовідносин та міжособистісного спілкування, а по-друге, для підтримання певного рівня спадковості як умови плідного розвитку суспільства.

При цьому постає вкрай цікава й досить актуальна проблема визначення як середовища і простору творення й розвитку суспільних цінностей та ідеалів, так і їх джерел, ініціаторів та носіїв. Уявляється цілком природним, що носіями суспільних цінностей мають бути загально визнані лідери. Саме вони своїм авторитетом могли б реально забезпечувати сприйняття відповідним соціумом справжніх життєвих цінностей та їх дотримання кожним членом цього соціуму. Однак в житті далеко не завжди лідери належним чином виконують цю роль. Тому сьогодні вкрай важливою й актуальною проблемою постає визначення сутності феномену лідерства саме в контексті соціальних цінностей й пошук ефективних шляхів і засобів посилення аксіологічної ролі лідерства.

Зв'язок проблеми з актуальними питаннями теорії і практики освіти й управління соціальними системами зумовлений тим, що складні й важливі проблеми лідерства лишаються ще недостатньо дослідженими, а виявлення потенційних лідерів та їх наступна цільова підготовка не отримали надійних практичних рекомендацій.

© О. С. Пономарьов, 2015

Сучасний же етап суспільного розвитку потребує високопрофесійних авторитетних лідерів, здатних як успішно розв'язувати надзвичайно складні й суперечливі завдання, що час від часу постають перед суспільством, але й формувати сприятливу соціально-психологічну атмосферу, забезпечити мир і злагоду між людьми та різними їх угрупованнями. Для цього лідерам потрібен належний рівень духовно-культурного розвитку, високий особистий авторитет. Отже порушена проблема уявляється однаково важливою і для теоретичної думки, і для практики суспільного життя.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми досить складно виконати, оскільки проблема одночасно стосується двох важливих феноменів, якими виступають лідерство й суспільні цінності. Дослідження проблем, пов'язаних з феноменом лідерства, сьогодні набули широкого розмаху. Як приклад, можна назвати роботи, які виконували В.М. Бабаєв, Б.М. Басс, Р. Бояцис, Д. Гоулман, Р.Л. Дафт, В.М. Князев, В.Г. Кремень, А.В. Ліпенцев, О.Г. Романовський, С.Р. Філонович, Е.Х. Шейн та інші. Їхні дослідження стосуються широкого спектру проблем лідерства. Так, В.М. Бабаєв, О.Г. Романовський і автор цієї статті детально аналізують проблеми формування особистості лідера. Е.Х. Шейн розглядає взаємозв'язки між лідерством та організаційною культурою. Філософські аспекти креативного лідерства досліджують П. Кассе (P. Casse) та П.Г. Клаудель (P.G. Claudel) [7]. Істотний внесок у вивчення проблем лідерства в загальному контексті сучасного менеджменту належить О.С. Віханському та А.І. Наумову. Актуальні проблеми трансформаційного лідерства розглядають Б.М. Басс (B.M. Bass) та Р.Е. Ріджіо (R.E. Riggio) [6]. Близькі до порушеної в нашій роботі проблеми так званого резонансного лідерства, спрямованого на самовдосконалення і побудову плідних відносин з людьми на основі активної свідомості, оптимізму та емпатії досліджують Р. Бояцис та Е. Маккі [2].

Не менш важливою для нашого суспільства постає сьогодні й проблема життєвих цілей і цінностей, яка привертає істотну увагу багатьох авторитетних філософів і психологів, педагогів і соціологів, політологів і культурологів, фахівців з управління соціальними системами. Такий інтерес до цих проблем зумовлений тією вкрай важливою роллю, яку життєві цінності відіграють в індивідуальному й суспільному бутті людей, в організації їх спільної діяльності та взаємовідносин взагалі. Серед авторів публікацій з проблем цінностей можна назвати таких, як В. Андрущенко, О. Вишневський, М. Кисіль, В. Кремень, Т. Кривко, В. Молодиченко, В. Огнев'юк, С. Пазиніч, О. Поліщук, А. Ручка, П. Щербань та інші. Значна частина досліджень пов'язана з цінностями освіти. Ми зупиняємося на цьому через те, що саме в системі освіти відбувається духовно-культурний, життєво ціннісний та особистісний розвиток майбутніх лідерів.

Більш того, сама освіта виступає однією з найважливіших суспільних цінностей і водночас відіграє роль джерела й середовища функціонування цих цінностей. Адже освіта, як справедливо пише С.О. Сисоєва, “перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігаючи у ньому все те, що має цінність для людини; визначає стратегію і реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра», формує нове мислення, нове бачення смислу життя” [4, с. 8]. А на наше переконання, це нове мислення і нове бачення в першу чергу необхідне лідерам, які й здатні мобілізувати людей на реалізацію “суспільства завтра”. Саме в системі освіти їм прищеплюють цінності, які має сповідувати лідер, за допомогою яких він впливає на людей і які прагне сформувати у них.

Аналізуючи публікації, що стосуються проблем лідерства в загальному контексті соціальних цінностей, можна констатувати, що у кращому разі вони переважно

зводяться до того, які саме цінності повинен сповідувати лідер. Ця ж проблематика активно обговорюється на різних форумах і виступає предметом численних тренінгів, що організуються для потенційних лідерів. Прикладом можуть слугувати лекції американського професора Маршалла Крістенсена, нашого Мирослава Мариновича, а також діяльність у сфері філософії бізнесу В. Котусенка та М. Мінакова. В той же час проблема лідерства і цінностей вимагає розгляду в набагато ширшому аспекті. Тільки у такому разі теоретичні розвідки здатні сприяти виробленню як логіко-методологічних підходів до виявлення й розвитку потенційних лідерів, так і практичних рекомендацій з їх виховання.

Невирішені аспекти проблеми. При значній увазі до проблем цінностей з боку багатьох дослідників тим не менш, на наш погляд, поки що лишаються осторонь їх інтересів такі цікаві та вкрай важливі аспекти, як лідерство в контексті соціальних цінностей, вплив лідера на формування й дотримання цих цінностей, вплив системи суспільних цінностей на розвиток особистості лідера й на характер прояву ним своїх лідерських якостей. Цілком правомірною може бути й постановка у більш широкому філософському сенсі питання про те, чи є сам феномен лідерства однією з суспільних цінностей. Якщо це так, то за яких умов лідерство стає цінністю, а якщо ні, то чому цей феномен відіграє важливу роль в суспільному житті й серйозно впливає на розуміння людьми характеру і змісту поняття матеріальних і духовних цінностей.

Мета статті й полягає у спробі є просто дати відповідь хоча б на деякі з важливих і актуальних питань, а підійти до проблеми у більш загальному плані з огляду на такі обставини. По-перше, істотне ускладнення суспільного життя, зумовлене його демократизацією, глобалізацією, інформатизацією й переходом до інноваційного типу світового розвитку, істотно позначається як на потребах в лідерах, так і на характері самого лідера. По-друге, загальне зростання рівня освітньо-культурного і професійного розвитку значних мас людей породжує у них як нове розуміння індивідуальних і суспільних цінностей, так і нове ставлення до особистості лідера та його ролі. По-третє, сьогодні в суспільній свідомості відбувається переосмислення сутності так званих одвічних, або загальнолюдських цінностей, і в цих процесах значну роль мають відігравати сприйняття людьми лідера та переконливість його впливу на них.

Уявляється цілком зрозумілим, що в сучасній Україні з її надзвичайно складними проблемами потреба у справжніх лідерах на всіх рівнях суспільного життя набуває особливої гостроти, й від того, як вони зможуть виконати свою історичну місію, істотно залежать характер і напрямки подальшого розвитку країни, добробут народу і його духовно-ціннісні ідеали. Аналіз можливих варіантів цього розвитку також є однією з цілей статті.

Виклад основного матеріалу варто розпочати з визначення суті поняття соціальних цінностей, а на його основі розглянути систему їх взаємозв'язків з таким складним і багатоаспектним суспільним феноменом, яким є лідерство. На наше переконання, під соціальними цінностями слід розуміти ті соціально значущі матеріальні й духовні речі, явища та ідеї, ті об'єктивні й суб'єктивні уявлення, які позитивно сприймаються переважною більшістю людей певного соціуму й з найбільшою повнотою відображають їх ставлення до інших людей та суспільства у цілому. Ці цінності виступають неодмінним складником професійної і соціальної компетентності людини і утворюють моральну основу її діяльності, поведінки, спільної з іншими діяльності та характеру міжособистісного спілкування з ними.

За своїм змістом соціальні цінності є достатньо стійкими, хоча за формою та її проявами вони здатні змінюватися відповідно до еволюції самого суспільства, його

матеріальної бази і виробничих та інших відносин. Але, як переконливо свідчить історичний досвід, зміни соціальних цінностей далеко не завжди відбуваються у напрямку їх відповідності системі загальнолюдських, одвічних цінностей та логіці суспільного прогресу. Особливо невизначеність характеру їх зміни є характерною для точок біфуркації, в яких суспільний розвиток зазнає втрати континуальності своєї траєкторії й виникає множина альтернативних варіантів переходу до інших віртуальних траєкторій, в тому числі й переходів типу стрибків. Саме в подібній точці опинилася сьогодні Україна. В таких ситуаціях суспільство гостро потребує лідерів, які визначають доцільні шляхи подальшого суспільного розвитку й цінності, які допомагають орієнтувати людей на успішну реалізацію обраної стратегії.

За своєю сутністю і призначенням соціальні цінності утворюють своєрідний моральний, духовно-культурний і життєво-ціннісний простір, в системі координат якого відбувається індивідуальне й суспільне буття людини. Зважаючи ж на ту роль, яку відіграють у цьому бутті та його упорядкуванні лідери, є всі підстави стверджувати, що сам по собі феномен лідерства постає однією з надзвичайно важливих соціальних цінностей. Це пов'язано не тільки з його функцією ефективно організації спільної діяльності й плідної взаємодії людей в системі суспільного виробництва, а й з тим потужним впливом, який лідерство здійснює (чи, принаймні, повинно здійснювати) на формування духовності соціуму, на визначення й дотримання системи духовно-культурних цінностей, моральних орієнтирів та ідеалів у даному суспільстві.

На наше глибоке переконання, суспільство, в якому немає яскравих лідерів, приречене на деградацію. На жаль, в сучасній Україні відчувається брак лідерів, здатних і спроможних виконувати вказані вкрай важливі й відповідальні функції. Справжні моральні авторитети не особливо прагнуть йти у владу, а ті, хто охоче йде у владу, переважно не є моральними авторитетами. Хоча вони собі безпідставно й привласнюють статус еліти чи лідерів, в дійсності не є такими, не виражають інтересів народу, а часто й не знають їх. Тому й носіями соціальних цінностей вони не можуть вважатися. Справжні ж носії цих цінностей залишаються в тіні, а їх вплив на суспільне життя виявляється вкрай обмеженим. В результаті цих процесів поступово, але неухильно відбувається помітна духовна й культурна деградація суспільного життя, соціальні цінності, особливо у представників молоді, розмиваються. Адже навіть сплеск патріотизму, зумовлений спротивом сепаратизму і російській агресії, за великим рахунком, носить локальний характер і супроводжується корупцією й іншими негативними явищами. Він, на жаль, не спричинив очікуваного істотного посилення національної ідентичності й не виявив нових яскравих лідерів, які б сприяли усвідомленню народом цієї ідентичності як ще однієї важливої соціальної цінності.

У цьому відношенні не можна не погодитися з В.Г. Кременем, який глибоко впевнений в тім, що “питання національної ідентичності, національних інтересів України, подальшого буття українського народу як суб'єкта історії стає чи не визначальним показником критерію на зрілість українського правлячого класу, а також орієнтиром значущості тих першорядних завдань, які мають бути висунуті на порядок денний найближчим часом” [3, с. 13]. На нашу думку, є показовим, що вчений досить категорично, але цілком справедливо висуває таку вимогу до “українського правлячого класу», не називаючи при цьому його представників ні лідерами, ні елітою. Духовно-культурні ж цінності у них помітно поступаються місцем цінностям матеріальним, прагненню до особистого збагачення. Звідси й корупція на всіх рівнях управління і влади та у переважній більшості сфер суспільного життя, й неприпустимі деформації системи життєвих цілей і цінностей.

Однак не все так безнадійно. Суспільству як складній відкритій системі притаманні синергетичні властивості самоорганізації й саморегулювання. Тому воно здатне формувати лідерів, висуваючи їх із свого власного середовища. Але якість лідерства та його ефективність істотно залежать від стану суспільства, активності й рівня загальної, професійної і політичної культури його громадян. Одним з проявів властивості саморегулювання суспільства постає і взаємний вплив лідерства і системи цінностей. Слід підкреслити, що вкрай важливу роль у виявленні та особистісному розвитку лідерів і формуванні культури лідерства відіграє система освіти, виконуючи соціальне замовлення суспільства.

Вважаємо, що тут варто згадати цілком справедливе твердження М.О. Бердяєва стосовно того, що “не в політиці і не в економіці, а в культурі здійснюються цілі суспільства” [1, с. 162]. Культура ж як ще одна визначальна соціальна цінність стає необхідною моральною передумовою підготовки і прийняття необхідних для країни і народу і політичних, і економічних рішень. І в цьому моменті знову відбувається перетин феноменів лідерства і соціальних цінностей, оскільки реальна загальна, професійна і політична культура, перш за все відповідальність лідерів безпосередньо впливає на характер їх дій і рішень та на їх відповідність інтересам і очікуванням людей.

Як свідчить історичний досвід провідних економічно розвинених країн світу, досягнення ними високих стандартів життя відбувалося не просто через підвищення продуктивності праці, а через вироблення і цільове впровадження в суспільну свідомість привабливої національної ідеї. Завдяки цілеспрямованому впливу авторитетних лідерів вона згодом трансформувалася в одну з важливих соціальних цінностей, допомагала посилювати цей вплив і загальний авторитет лідерів. В результаті виникав своєрідний синергетичний ефект, який втілювався у підвищення продуктивності праці й ефективності суспільного виробництва, в активізацію творчості й підприємливості працівників. Тому уявляється, що для нашої країни доцільним має бути шлях наполегливого виявлення потенційних лідерів й наступної цільової їх підготовки з одночасним формуванням у них системного мислення та інноваційної його спрямованості.

Взагалі у складній системі взаємозв'язків, взаємовідносин і взаємовпливу соціальних цінностей і лідерства далеко не просто виявити їх характер, певні доміанти чи навіть інтенсивність. Це зумовлено неоднозначністю зв'язків та їх динамічністю, істотною залежністю від таких об'єктивних чинників, як стан суспільства, настрої людей та їх прагнення й очікування. На характер зв'язків, безумовно, істотно впливають і суб'єктивні характеристики самих лідерів, їх цілі й інтереси, їх прагнення, цінності та ідеали. Оскільки ж лідер виникає саме в соціальному середовищі, то звичайно принаймні його цінності й ідеали несуть на собі певний відбиток тих соціальних цінностей та ідеалів, в атмосфері яких він зростає, в який відбувалися його пізнання зовнішнього світу, його особистісний розвиток і соціалізація, формування його професійної і соціальної компетентності та громадянської позиції.

Лише згодом, поступово в процесі самоусвідомлення і самоідентифікації потенційний лідер в результаті й за допомогою рефлексії починає вбачати не тільки цінність, привабливість і переваги своїх поглядів і вірувань, але й певні їх недоліки, суперечності, а то й хиби. Спочатку в нього виникають сумніви у їх непохитності, які зумовлюють пошук сенсу життя і свого місця у світі, цілей і цінностей. На наше переконання, саме тут відбувається усвідомлення ним себе як особистості та як лідера. Залежно від загальної культури й освіченості, від сформованої системи соціальних цінностей лідер обирає способи і засоби свого впливу на людей і об'єкти, на які спрямовує їх активність.

Свого часу Д.О. Леонтьєв, детально досліджуючи соціальні цінності, визначив три основні їх форми, які, на його переконання, здатні перетікати одна в одну. Цими формами виступають відповідно громадські ідеали, їх предметне втілення та мотиваційні структури. Усвідомлення лідером цих форм звичайно ускладнюється тим, що громадські цінності й ідеали не завжди співпадають з його власними цілями і прагненнями, цінностями та ідеалами. У такому разі він має глибоко проаналізувати ті й інші не для того, щоб якісь з них відкинути, а для того, щоб впевнитися, які з них найбільшою мірою відповідають потребам людей і суспільства в цілому. Використовуючи свій вплив і авторитет, лідер може сформувати у своїх прихильників установку на поступову зміну системи життєвих цілей і цінностей, на формування нових ідеалів та спрямувати спільну діяльність на їх досягнення.

Важливою соціальною цінністю виступає суспільна злагода. Її роль вища за рівень добробуту й матеріальні цінності. Невипадково щорічні опитування, що проводяться під егідою Організації Об'єднаних Націй, для з'ясування того, де люди вважають себе найбільш щасливими, постійно свідчать, що такими є переважно острівні країни з демократичним устроєм, сприятливим кліматом і чистим довкіллям. Країни ж високим рівнем ВВП на душу населення не попадають до числа лідерів опитування. А щастя, як і життя, і здоров'я, завжди вважалося і вважається однією з визначальних життєвих цінностей. Ось чому лідерство має вважатися ефективним за умови його загальної гуманістичної спрямованості, його орієнтації на забезпечення щастя і здоров'я людей, злагоди й миру в суспільстві.

Наведений достатньо показовий факт дозволяє впевнено стверджувати, що феномен лідерства обов'язково слід розглядати не тільки з психологічних і технологічних позицій, але й з аксіологічних. У просторі соціальних цінностей справжня спрямованість, дійовість, відданість справі та відповідальність лідера стають найбільш яскраво вираженими. Саме в системі координат людяності й амбіційності, рішучості й наполегливості виявляються джерела і характер його впливу на людей, його істинне ставлення до них.

Однак не слід і абсолютизувати ролі лідера та його впливу. Адже завжди існує, може менш помітний, але не менш сильний зворотний вплив на лідера з боку його прихильників і послідовників. Не випадково існує вислів, що кожен народ має такий уряд, якого він заслуговує. Це ж повною мірою стосується і феномену лідерства. Кожна група, кожний соціум самостійно обирають собі лідера. Добре відомо, що як би хтось не прагнув стати лідером, він ним ніколи не стане, якщо відповідна група не визнає його лідером і не сприйматиме його як лідера. Отже йому не тільки мають бути притаманні лідерські риси і якості, але водночас він повинен знати і поділяти спільні цінності групи. У разі ж, коли його цінності розходяться з цінностями групи, він повинен бути здатним аргументовано переконувати людей у хибності й контрпродуктивності їхніх цілей і цінностей і прищеплювати їм істинні цінності. Вірно й те, що сама група може вносити певні корективи в систему цінностей свого лідера, в характер його діяльності й поведінки, його взаємовідносин з групою та її членами.

Для феномену лідерства характерним є те, що взагалі процес становлення людини як лідера тісно пов'язаний з її особистісним розвитком, який включає й усвідомлення та кристалізацію її життєвих цінностей, свідомий вибір нею своєї життєвої позиції, стилю поведінки і спілкування з людьми. Сенс такого вибору зумовлений, з одного боку, цінностями й ідеалами, притаманними суспільству й даній конкретній соціальній групі, а з іншого боку – їх сприйняттям лідером та відповідністю його власним поглядам, життєвим цілям і цінностям. Сам же вибір значною мірою визначатиме

міру професійної, особистісної й соціальної самореалізації лідера, його життєвий успіх і авторитет серед прихильників.

Таке істотне значення ціннісного простору як для розвитку феномена лідерства взагалі, так і для особистісного розвитку кожного конкретного лідера зокрема зумовлено тим, що сутністю цінностей постає їх певна суспільно-індивідуальна значущість об'єктів, явищ, ідей тощо для більшості людей, а самі цінності здатні відігравати функцію одного із спонукальних мотивів їх життєвої активності. Таким чином, істотною характеристикою ціннісного простору будь-якого соціуму стає рівень розвиненості й характер реалізації аксіологічної функції феномену лідерства у цьому соціумі. Завдяки цим чинникам виникає можливість вибудовувати чітку ієрархічну систему цінностей і норм взаємодії та спілкування, корпоративної культури й інших механізмів, за допомогою яких індивід може оцінювати події, явища і факти, свою поведінку і поведінку інших людей, в тому числі рішення і дії лідерів.

Слід підкреслити, що такі його оцінки є результатом осмисленого підходу з позицій як сенсу життя взагалі, так і з позицій морально-етичної парадигми, прийнятої у даній конкретній соціальній системі. Отже, у просторі соціальних цінностей феномен лідерства відіграє таку множину ролей, як організуюча, консолідуєча, орієнтуюча, духовно-культурна. Водночас лідерство здатне визначати напрямки стратегічного розвитку країни і суспільства й мобілізувати народ на успішну реалізацію цих стратегій. Завдання з ефективного подолання того глибоко кризового стану, в якому сьогодні перебуває Україна, не можуть бути розв'язані без попереднього розвитку лідерства, професійної, морально-вольової та психологічної підготовки лідерів буквально для кожної сфери суспільного виробництва в самому широкому його розумінні.

Висновки. Викладені роздуми постають результатом глибокої рефлексії проблем феномену лідерства, його сутності, значення й місця в координатах соціального простору взагалі й ціннісного простору зокрема. Вони дають нам вагомий підстави для такої сукупності висновків. По-перше, лідерство вже само по собі є однією з важливих суспільних цінностей, оскільки воно звичайно без надмірного, а то і взагалі зайвого силового тиску здатне забезпечувати належну мобілізацію людей на успішне виконання завдань їх спільної діяльності. Крім того, лідерство сприяє формуванню їх позитивного соціально-психологічного самопочуття, задоволення не тільки від досягнутих результатів спільної роботи, але й від приналежності до відповідного колективу.

По-друге, лідерства як важливе соціально-індивідуальне явище не тільки сприймає соціальні цінності, що діють в даному соціумі, а й спирається на них при виборі способів і засобів ефективного впливу на своїх прихильників. В той же час лідерство постає не тільки носієм цих цінностей, а й джерелом появи та затвердження нових цінностей, оскільки в умовах інноваційного розвитку лідер чітко визначає те, що вже віджило й застаріло, а що має розглядатися як одна з визначальних тенденцій позитивної значущості й належним чином відповідає цілям, прагненням та очікуванням людей.

По-третє, істотний ціннісний потенціал як феномену лідерства взагалі, так і більшості справжніх лідерів дозволяє залучати людей до творчих пошуків шляхів і способів подолання кризи й активно сприяти визначенню ефективних стратегій розвитку. Важливою особливістю цих стратегій постає поєднання індивідуальних і суспільних, матеріальних і духовних, виробничих і духовно-культурних життєвих цілей і цінностей, затвердження в суспільстві відносин миру і злагоди, толерантності і доброзичливості.

Напрямки подальших розвідок. Складність і надзвичайна важливість феномену лідерства в системі суспільних відносин і ціннісних орієнтацій людей вимагає, по-перше, глибокого і всебічного дослідження його сутності, змісту й можливостей. По-друге, необхідно на цій основі визначити раціональні шляхи способи і педагогічні технології виявлення й наступної цільової професійної підготовки та особистісного розвитку потенційних лідерів. По-третє, необхідно забезпечити формування і практичну реалізацію ефективної системи цільового навчання і виховання лідерів та їх перепідготовки й підвищення кваліфікації відповідно до логіки науково-технічного і соціального прогресу. По-четверте, вкрай необхідним уявляється створення належних механізмів зворотного зв'язку з суспільного контролю та впливу на лідерів у разі їх недостатньої відповідальності чи порушення ними тих чи інших морально-етичних норм.

Безпосереднім же розвитком і логічним продовженням цієї роботи має бути аналіз феномену лідерства в контексті суспільних потреб та узагальнений філософсько-психологічний аналіз сутності, цілей і завдань лідерства в умовах демократизації суспільного життя й інноваційного розвитку.

Список літератури: 1. Бердяев Н. А. Смысл истории. – М., 2002. 2. Бояцис Р. Резонансное лидерство: самосовершенствование и построение плодотворных отношений с людьми на основе активного сознания, оптимизма и эмпатии / Бояцис Р., Макки Е; пер. с англ. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. - 300 с. - (Серия “Классика Harvard Business Review”). 3. Кремень В. Г. Філософія самоідентифікації країни в контексті її майбутнього / В. Г. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2010. – № 2. – С. 12-18. 4. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: Монографія / С.О. Сисоєва. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – 324 с. 5. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / Э.Х. Шейн; пер. с англ.; под ред. В.А. Спивака. - СПб.: Питер, 2002. - 336 с. - (Серия “Теория и практика менеджмента”). 6. Bass B.M. Transformational leadership [Text] / B.M. Bass, R.E. Riggio. — 2nd. ed. - Mahwah ; NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2006. - 282 p. 7. Casse P. Philosophy for Creative Leadership: How philosophy can turn people into more effective leaders / P. Casse, P. G. Claudel. - [S. p.] : Athena Press, 2007. - 280 p.

Bibliography (transliterated): 1. Berdjaev N. A. Smysl istorii. – M., 2002. 2. Bojajis R. Rezonansnoe liderstvo: samo-sovershenstvovanie i postroenie plodotvornyh otnoshenij s ljud'mi na osnove akti-vnogo soznanija, optimizma i jempatii / Bojajis R., Makki E; per. s angl. - M. : Al'pina Biznes Buks, 2007. - 300 s. - (Serija “Klassika Harvard Business Review”). 3. Kremen' V. G. Filosofija samoidentifikacii kraïni v konteksti ii majbutn'ogo / V. G. Kremen' // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2010. – № 2. – S. 12-18. 4. Sisoeva S. O. Osvita i osobistist' v umovah postindustrial'nogo svitu: Monog-rafija / S.O. Sisoeva. – Hmel'nic'kij: HGPA, 2008. – 324 s. 5. Shejn Je.X. Organi-zacionnaja kul'tura i liderstvo / Je.X. Shejn; per. s angl.; pod red. V.A. Spivaka. - SPb.: Piter, 2002. - 336 s. - (Serija “Teorija i praktika menedzhmenta”). 6. Bass B.M. Transformational leadership [Text] / B.M. Bass, R.E. Riggio. - 2nd. ed. - Mahwah ; NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2006. - 282 p. 7. Casse P. Philosophy for Creative Leadership: How philosophy can turn people into more effective leaders / P. Casse, P. G. Claudel. - [S. p.] : Athena Press, 2007. - 280 p.

A. Ponomarov

THE LEADERSHIP PHENOMENON IN THE VALUES SOCIAL SPASE

Leadership is a complex and important social phenomenon. It appears and operates in the coordinate system of interests and goals, processes and standards, requirements and constraints. All of them form a unity in the system of social values peculiar space. This space plays an important role in ensuring the normal life of society and the coordination of individual and public interests. This makes the phenomenon of leadership of one of the most important social values. The peculiarity of the role of leadership is that it is the carrier of these values, but timely notices that have become obsolete, and their authoritative influence promotes the establishment of new values. Based on them, the leader chooses an effective means and methods of influence on their supporters, their activities and behavior.

The phenomenon of leadership and the majority of these leaders inherent high value potential. It allows you to attract people to the creative search for ways and means to overcome the crisis and the definition of effective development strategies.

In the absence of effective leaders in society is doomed to degradation. But it is the self-regulatory system and therefore forming and brings leaders from their midst. It is the reaction of society to its natural need for leaders. The quality of leadership and its effectiveness depend essentially on the state of society, activity and culture of its citizens. Self-regulation provides for the mutual influence of leadership and values. The most important role in identifying and personal development of leaders in building a culture of leadership and its value orientations of the education system plays.

Key words: leadership, social values, bearers of values, interests and livelihoods of society, leadership impact.

УДК 342.5: 37.035.91

А.С. Пономарев

ФЕНОМЕН ЛИДЕРСТВА В ПРОСТРАНСТВЕ СОЦИАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Лидерство как сложное и важное общественное явление возникает и функционирует в системе координат тех интересов и целей, процессов и норм, требований и ограничений, системное единство которых образует в своей совокупности своеобразное пространство социальных ценностей. Его существенная роль в надлежащем обеспечении нормальной жизнедеятельности социума и согласовании индивидуальных и общественных интересов делает сам феномен лидерства одной из важнейших социальных ценностей. Своеобразие роли лидерства состоит в том, что оно является носителем этих ценностей, но своевременно замечает, которые из них отжили, и своим авторитетным влиянием способствует утверждению новых ценностей. Опираясь на них, лидер выбирает эффективные средства и способы влияния на своих сторонников, их деятельность и поведение.

Ключевые слова: лидерство, социальные ценности, носители ценностей, интересы, жизнедеятельность социума, лидерское влияние.

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.06.015